

Iz prakse znamo da nijedno od ovih prava nije realizovano, što potvrđuje našu tezu da u nas i nadalje postoji eksplotatorski odnos proizvodnje, što dovode u sumnju autorovo određenje socijalizma, ne samo kao prakse nego i kao projekta (perspektive). Ono što prof. Horvat želi, to je daleka budućnost, to je komunizam, koji je u knjizi označen kao socijalizam, i ništa više.

Po rečima autora, pravno vlasništvo nije garancija društvenosti vlasništva u socijalizmu, već to predstavlja raspodela prema radu, koju autor pokušava da definije kao neesplotatorske odnose proizvodnje, svestan da to nije praksa socijalizma. »Ekonomski društveno vlasništvo imičira raspodelu prema radu. Drugim riječima dohodak od imovine (razne rente) pripada društvu, a proizvodač može prisvojiti samo dohodak od rada. Prema tome spomenuto četvrtovo ograničenje pravne komponente društvenog vlasništva – društveni kapital ne može se pojesti – konzervenca je ovog ekonomskog načela.«

Interesantno je da prof. Horvat princip raspodele prema radu ne izvodi iz načina proizvodnje, kako je to činio Marks, već iz etičkih načela. »Kad se govori o raspodeli prema radu, onda se ne misli na prost fizički utrošak radne snage, nego na rezultate tog rada. Radnik proizvod svog rada razmjenjuje s društvom za jednaku vrijednost proizvoda koji ulaze u njegovu potrošnju. (Po Marksu, ovako određenje dela proizvoda rada koji prisvaja radnik zove se najammina, koja pretpostavlja da radnik nije vlasnik sredstava za proizvodnju – prim. T. N.) Duboko usaden osjećaj pravednosti – a na njemu se zasniva snažna radna motivacija – (sic!) govori nam da od društva imamo pravo tražiti toliko koliko društvu dajemo. (A gde je onda deo proizvoda rada u obliku viška vrednosti, jer bez njega nema ni uvećanja društvenog kapitala? – prim. T. N.)

Naime, ako ovako definisanu raspodelu prema radu posmatramo sa stanovišta proizvodnje vrednosti, dakle, stvarnih odnosa proizvodnje, proizašlo bi da društvo nema viška vrednosti, jer radnici prisvajaju onoliko koliko daju. Međutim, takva raspodela nije prisutna u socijalizmu, jer radnici ne mogu prisvojiti ceo proizvod njihovog rada, već samo jedan njegov deo, deo koji odgovara vrednosti radne snage (nadnica).

Ako je to tako, a nema sumnje da je to tako i da mora biti tako sve dok proizvodimo po zakonu vrednosti, iz kojeg ekonomskog zakona sledi i kapital-odnos, onda mi ne samo što nemamo onakav socijalizam kakav ga zamišlja prof. Horvat, nego takav socijalizam i nije moguć u uslovima klasne raspodele rada i proizvodnje vrednosti.

Medutim, kada se dalje čita ova knjiga, vidi se da autor nema na umu napred definisanu raspodelu prema radu, već tržište radne snage koje određuje i kretanje nadnica, slično kao u kapitalizmu. Već sama činjenica postojanja tržišta radne snage, ili, kako to prof. Horvat kaže – »tržište rada«, ukazuje da se i raspodela u preduzećima mora uskladiti prema zakonu vrednosti, koji se odnosi i na radnu snagu. Istina, autor predlaže da država zameni tržište radne snage svojom ekonomskom politikom, ali se to ništa ne razlikuje od sadašnje prakse u nas, prakse kako političkog tako i »samoupravnog« volontarizma.

Ne možemo se složiti ni sa sledećim tezama o raspodeli: »Prvo se ekonomskom politikom utječe na tržište tako da svaka grupacija ostvari podjednak, prosječni dohodak. Zatim se unutar grupacije javlja tržišna diferencijacija, pa efikasniji kolektivi ostvaruju veći dohodak. Na kraju, unutar poduzeća, dohodak se raspodjeljuje na pojedine radnike u skladu s pravilnikom o raspodeli.«

Ovako opisana raspodela ne odgovara uslovima razvijene robne proizvodnje, koju Marks naziva »proizvodnjom vrednosti«, jer se u njoj ne raspodeljuje nacionalni dohodak na pojedine grupacije prema radu, kako to tvrdi autor, nego prema zakonima prosečne profitne stope i cene proizvodnje. Očigledno da autor raspodelu nije izveo iz svojinskih odnosa, u smislu stvarnih proizvodnih odnosa u nas, već to čini na osnovu svog ubedjenja da raspodela prema radu determiniše socijalizam, a to ne-ma nikave veze sa politekonomskom analizom uslova privredivanja u nas.

Za razliku od kritičara samoupravljanja, prof. Horvat je veliki pobornik koncepcije samoupravljanja, čak u svom tzv. integralnom obliku, obliku koji je činio osnovu tzv. dogovorne ekonomije. Po rečima prof. Horvata, »bez samoupravljanja nema socijalizma i obrnuto – razvijeno, integralno samoupravljanje nužan je i dovoljan uvjet za egzistenciju socijalizma.« Na pitanje šta je to samoupravljanje u preduzeću, autor kaže da to »znači samostalno donošenje svih osnovnih privrednih odluka.«

S obzirom da se u nas teži ka odvajaju samoupravljanja od poslovodnih funkcija, mnogi će se pitati ima li prof. Horvat to u vidu. Kod autora radnici su kolektivni preduzetnici, jer smatra »da preduzeće mora imati potpunu tržišnu autonomiju da bi radnici mogli preuzeti funkciju kolektivnog poduzetnika.«

O odnosu samoupravljanja i preduzetništva, autor smatra da zurovsko političko vulga-

rizovanje, treba zameniti naučno utemeljenom organizacijom i samoupravljanjem, što podrazumeva, ističe autor, poštovanje šest načela organizacije, od kojih se prva dva odnose na demokratičnost, iduća tri na efikasnost, a posljednji omogućuje kompatibilnost dvaju ciljeva.«

Kao što se vidi, ovde smo kritički analizirali samo neka pitanja iz knjige prof. Horvata »AVC jugoslovenskog socijalizma«, a ima ih znatno više. Pitanje za diskusiju je i autorovo poimanje političkog ustrojstva socijalizma, uključujući i stav da »socijalističko društvo zahtijeva bespartijski politički pluralizam.« Ostavimo to čitaočima, koji će u ovoj knjizi naći bezbroj novih ideja i dilema o perspektivi socijalizma. Bez obzira što se ne moramo složiti sa autorovim videnjem socijalizma, knjiga je značajna jer govori o nama, o našim problemima i dilemama. Sve to nas ne može ostaviti ravnođušnim, jer moramo tražiti izlaz iz krize.

raznovrsnost radova

ZBORNIK RADOVA, Institut za filozofiju i sociologiju,
Filozofski fakultet – Novi Sad, 1989.

ljubiša despotović

Sa zadovoljstvom možemo primiti činjenicu da se u ne dugoj istoriji Instituta za filozofiju i sociologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, napokon pojavio i sudu stručne i kritičke javnosti stavio na uvid prvi broj Zbornika radova naučnih i obrazovnih radnika ovog instituta. U uvdinim napomenama za prvi broj godišnjaka ističe se da je jedna od njegovih osnovnih funkcija uspostavljanje »preko potrebe stručno – naučne komunikacije« – kao i (re)afirmacija filozofije i sociologije, dodali bi smo neopravdano ignorisane i zapostavljane na ovim prostorima. Pojava zbornika još jednom je potvrdila autorsku i izdavačku oskudicu za delima iz ovih teorijskih oblasti koja već duže traje u Vojvodini. Zbornik stoga treba da predstavlja podstrek ali i opomenu da se ugled i dostojanstvo ovih naučnih disciplina (slobodnog, kritičkog i kreativnog mišljenja) više nikad ne prepusti na milost i nemilost hirovitoj volji ideološkog monopola.

Prvi broj godišnjaka čine sledeći autorski prilozi: 1. »Osnovne pretpostavke minimalizma« dr Milan Kovačević (do sada neobjavljeni tekst preminulog profesora Kovačevića), 2.

»Kultura – način ili nedostignutost života« dr.

Dragan Koković, 3. »Apstraktno društvo« mr.

Dragan Lakićević, 4. »Narativno objašnjenje u istorijskim naukama« Vladimir Marko, 5. »Primjenjivost teorije obuhvatnog zakona u istoriji« mr.

Žlatomir Milošev, 6. »Pojam strukture društva i struktura društvenog delovanja« dr.

Milan Mitrović, 7. »Hajdegerovo pitanje o individualnosti« dr Milenko A. Perović, 8. »O hipertrofiji normi u političkom i pravnom sistemu Jugoslavije« dr Radivoj Stepanov, 9. »Teorija industrijskog društva Rejmona Arona« mr.

Gordana Tripković, 10. »Glavna obeležja strukture savremenog jugoslovenskog društva i različiti pristupi u njenom proučavanju« dr. Milan

Tripković, 11. »Hegel – antička tragedija kao svetska povijest« Lazar Vrkić, 12. »Kretanja stanovništva i indikatori starenja« Gordana

Vuksanović.

Već površnim uvidom u sadržaj zbornika, zapaža se njegova nesistematična kompozicija. Ono što bi se uredništvu moglo staviti kao primedba jeste upravo ta nesistematičnost.

Iako su tekstovi i tematski i sadržinski raznovrsni oni su ipak mogli biti komponovani tako da se uvažavaju kriterijumi pripadnosti načinu disciplini – oblasti, te su tekstovi koji obrađuju filozofsku problematiku mogli biti svrstani u jedan a sociološki tekstovi u drugi blok zbornika. Time bi, čini nam se, zbornik dobio na preglednosti i sistematičnosti. Takođe, bilo je neophodno uložiti više napora i obezbediti da se u zborniku pojave radovi i ostalih naučnih radnika ovog instituta, čime bi njegovo prvo kolektivno predstavljanje bilo kompletnije i još kvalitetnije. Pored navedenih

primedba se može staviti i na tiraž zbornika (150 primeraka) koji nam se čini nedovoljnim da odgovori potrebama za ovom vrstom izdajenja.

I pored navedenih primedbi za tehničko uređenje zbornika ovom godišnjaku se mora dati priznanje za raznovrsnost i kvalitet objavljenih radova. Za mnoge će ovaj zbornik predstavljati prijatno iznenadjenje s obzirom da dosadašnja promocija rada i aktivnosti instituta nije bila adekvatna njegovim vrednostima. Za ilustraciju zbornika daćemo kratke osvrte na radove M. Kovačevića i Gordane Tripković.

U dosada neobjavljenom radu preminulog profesora Milana Kovačevića naslovljeno »Osnovne pretpostavke minimalizma – jedna ideja izložena u 67. stavova« krije se ne napisani manifest »nove antropološko-filosofske koncepcije – manifest minimalizma. Inspiran Sartrovim egzistencijalizmom, načročito njegovim konceptom čovek-sloboda, prof. Kovacević pokušava (istina dosta nesistematično, a ponekad i kontradiktorno) da da početne obrise i odrednice jednoj novoj antropologiji, kako je on sam naziva antropologiji minimalizma.

Bolji poznavaci filozofskih dela Milana Kovačevića prepoznaće u tezama (67 stavova) o minimalizmu – crvenu nit koju autor dosledno provlači i u drugim svojim radovima kao što su: »Teleologija i antropologija«, »Preobrazaji prake – ogled iz ontologije društvenog bića«, »Da li je marksizam naša sudbina«, kao i u dosada delimično objavljenim radovima naslovanim pod zajedničkim nazivom »Ontološki triptih« u čijem konačnom obliku treba da se pojave studije o Svetozaru Markoviću, Dimitriju Tučiću i rad pod nazivom Svetosavlje kao ponavljanje. Ovo kratko potsećanje na filozofski opus Milana Kovačevića ima namenu da uputi potencijalnog čitaoca na njegovo celokupno delo, bez čijeg podrobnijeg čitanja i upoznavanja teze o minimalizmu nisu razumljive i ne samo to, one mogu da ostave lažan utisak filozofske koketerije i ciljane aforističke efektnosti. Kao primjer za ovo navešćemo samo neke od autorovih teza – stavova o minimalizmu: stav 26. »Ako filozof hoće da menjia svet onda to treba da čini odmah. Takve stvari ne trepe odlaganje. Nema privilegovane situacije na koju se mora čekati pa da se onda stupi u akciju. Čovek mora živeti i nekako se snalaziti bez obzira na nepovoljne okolnosti. Ako hoćešmo komunizam moramo ga odmah ostvariti, ma kako znamenja za ovaj poduhvat bila nepovoljna.« stav 43. »Minimalizam je protiv demokratije ukoliko je demokratija ovo: 1) pravo gradanina da bira i bude biran; 2) sloboda mišljenja zborna i dogovora, nepovredivost stana, tajne pisma i slične demokratske koještarije; 3)

vladavine većine, itd. Jer upravo zahvaljujući tom pravu da bira i da bude biran gradanin je dužan da učestvuje u svim ogavnostima i prljavštinama na koje ga pozivaju izabranici u ime društva; 2) sloboda mišljenja ne znači mnogo ako gradanin i nema nikakvo mišljenje već to samo sebi uobražava; čemu te silne gradske slobode ako su one tu samo zato da gradanina što je moguće čvrše obavezuju na to da se pokorava zakonu upravo zato što je »učestvovao« u donošenju tog zakona; demokratski sistemi bolje nego drugi sistemi vladavine manipulišu masama; 3) pod pretpostavkom da se svi članovi jednog demokratskog društva slože u tome da izvrše kakav prljav poduhvat neće on stoga biti manje mrljav. stav 59. »Ako prihvatimo uverenje da je u prošlosti nasilje bilo korisno i potrebno da bi čovečanstvo prešlo put od varvarstva do savremene civilizacije, nema nikakvog razloga da verujemo u to da će stvar drukčije stajati u budućnosti.«

Rad Gordane Tripković naslovjen »Teorija industrijskog društva Rejmona Arona« spada u jednu od retkih teorijski relevantnih recepcija socioološkog učenja Rejmonda Arona u nas. (Sire videti u njenoj knjizi: »Industrijsko društvo i demokratija« biblioteka socioološkog pregleda, SDS Beograd 1989.) On ne samo da uspešno popunjava nastalu prazninu u ovoj oblasti, već i na najbolji način nastoji da progovori o danas sve aktuelnjim pitanjima razvoja savremenih društava.

Ukazujući na osnovne metodološke i teorijske odrednice Aronovog određenja industrijskog društva, G. Tripković ističe da se ono postulira u poziciji ili čak opoziciji prema Marksовоj teoriji istorijskog materializma, (društvenoistorijskim formacijama, načinu proizvodnje, klasnoj borbi i sl.). Za razliku od Marksog vremenja apsolutizovanja značaja svojine nad sredstvima za proizvodnju za kasniju konstituciju i karakter društvenih odnosa, Aron, ne samo da ne opravdano potcenjuje njen značaj već odlaže u drugu krajnost te je vrednosno neutrališe, i čini gotovo neupotrebljivom za analizu karaktera društveno-proizvodnih odnosa savremenog društva.

»Poričući značaj svojinskih odnosa, Aron prihvata i razvija koncept industrijskog društva, koji bi trebalo da na obuhvatniji način iskaže sve bitne promene vezane za »industrializam«: proizvodnju u okvirima krupnog preduzeća, odvojenost mesta rada od mesta stanovanja, akumulaciju kapitala, racionalni »kalkul« i racionalnu organizaciju rada, promene u proizvodnji, industrijski duh, diferencijaciju u strukturi zanimanja koja se manifestuju kroz slojevitost društva, proces elitizacije i sl.«

Koncept industrijskog društva koji je Aron izgradio na bazi učenja S. Simona, O. Konta i M. Vebera i dr. treba je da posluži s jedne strane kritici Marksog shvatanja načina proizvodnje i shodno njemu konstitucije društvenih i političkih odnosa, a s druge strane i kao platforma za razlikovanje kapitalističkih i socijalističkih društava.

Razvijajući do kraja Aronovu distinkciju od Marks-a, ona ističe njegovu ambiciju da tzv. »čišćenjem« Marks-a od ideoloških naslaga na adekvatniji način »izrazi promene koje su se zbole u svetu posle Marks-a«. Aronova bliskost i privrženost »konstitucionalno — pluralističkom režimu zapadnog tipa« svojom pristrasnošću upotpunosti je dezavujisala ambiciju ideološkog očišćenja Marks-a. Usprkos svoj dopadljivosti i poželjnosti »teorija konvergencije« je ipak pre ideološko-politički projekt nego li sociološko-metodološki koncept do kraja relevantan za analizu modernih društava kapitalizma i socijalizma.

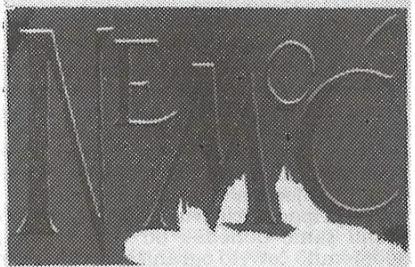
»Iz toga sledi da se ne može, biranjem spolašnjih i opštih obeležja, dospeti do univerzalnih karakteristika jedinstvenog industrijskog društva i time ne samo izbeći raspravu o nekim suštinskim karakteristikama kapitalizma, već i definitivno poništiti suprotnost između kapitalizma i socijalizma, imajući, naravno, uvek na umu da je i o socijalizmu moguće govoriti kao o teorijskom modelu (čiju je realizaciju Marks očekivao u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama Zapada) i njegovim dosadašnjim empirijskim realizacijama u nerazvijenim zemljama (slaba razvijenost proizvodnih snaga, nedostatak demokratskih tradicija, nizak nivo političke kulture itd.) koje je Aron imao prevashodno u vidu.«

Posebna izdanja časopisa »Polja«

1. Miodrag Kajtez, NEMOĆ (roman)

50.000

MIODRAG KAJTEZ

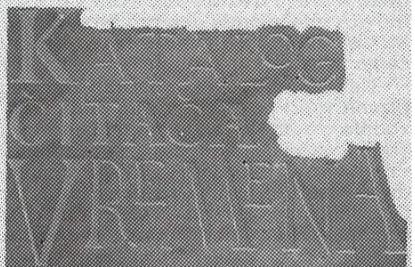
I rodila bi prvo pa drugo pa četvrtu. Čak ni redosled ne bi poštivali. I opet bi rodila.

Pridržava raskošnu haljinu svojim staračkim rukama, jer kada bi je podigla i zavirila pod nju, zateklo bi se tamo besramno, goluždravo pile koje bi odmah htelo da se igra skrivalice ne dajući joj ni najmanju šansu da ga pronade. Zato nosi haljinu od teških tkanina. Da je neki iznenadni nalet vetra ne prevare. A kada zatrema, onda se još i više boji prevare, pa mora da pridržava.

2. Saša Radonjić, KATALOG ČITAČA VREMENA (pesme)

30.000

SASA RADONJIĆ

OPIS KATALOGA

Tekstovi uvršteni u »Katalog čitača vremena« prvičito su imali drugačije oblike — oblike šešira, dječje trube, pertli, »bele smrti« — i bili su prozno organizovani. Novom kontekstualizacijom, oni su dobili dubinu, tišinu i boju. Shodno tome, može se reći da je katalog, istodobno, poetizirana, polifona autobiografija u kojoj se aritmetički oduzima kraj od početka. Rezultat takvog računa je alogičan, ali stvaran i upečatljiv. No, činjenica da čitač vremena postoji nije umetnički relevantna, kao ni ona po kojoj ishodiše ove knjige valja tražiti u obzoru »poetike borhejsiane« (osoben vid realizma).

autor

3. EKOLOGIJA I KRIZA (zbornik)

110.000

EKOLOGIJA

Živimo u vremenu čija je strukturalna potreba — potreba za utopijama. Industrijska društva, u mnogo čemu crpe poslednje resurse svoje strukture, ali i prirode. Na pomolu je »Nova nepreglednost«. Opasnost da ostanemo bez budućnosti sada je izvesnija nego ikada ranije. Senka kataklizme, koja se nadvila nad planetom, za mnoge je poslednja opomena pred opasnošću najstrašnije vladavine, VLADAVINE VEĆNE TIŠINE.

